

**Юрій
КОВАЛЕНКО**
Завідувач
науково-дослідного
відділу Національного
заповідника «Глухів»

Невідома робота художника С. Грибкова

Якось, оглядаючи інтер'єри глухівської Трьох-Анастасіївської церкви, мимоволі зупинив погляд на одній зі старовинних ікон. На ній зображені святі покровителі родоначальників сім'ї Терещенків – великомученик Артемій Антіохійський та преподобна Єфросинія Полоцька. Привернув мою увагу високий художній рівень цієї роботи. Ікона виконана не у канонічних формах, а як проста картина, хоча і написана на дошці, а не на полотні, що характерно саме для ікон.

Великомученик Артемій зображений у вигляді немолодого римського воїна з посивілим волоссям та довгою сивою бородою. Він одягнений у туніку зеленого кольору, захисний панцир або анатомічну кірасу, на ногах – поножі і сандалії, на плечах – червоний плащ. Лівою рукою Артемій спирається на великий круглий щит, у ній же тримає пальмову гілку – символ триумфу і перемоги; права рука притиснута до грудей. Преподобна Єфросинія у одязі черниці перед собою тримає ікону із зображенням Спаса Нерукотворного; на лівій руці у неї є чотки з хрестиком. Придивившись пильніше, побачив, що у правому нижньому куточку святині є підпис «С. Грибков 1877».

Автограф С. Грибкова на іконі

Спочатку навіть не повірив своїм очам: тут, у Глухові, ікона з автографом Грибкова?... Те, що його роботи є у колекціях найвідоміших музеїв знав, але що одна з них може бути у Глухові якось не вірилось.

Сергій Іванович Грибков – відомий російський живописець історичного і побутового жанрів, художник-портретист, іконописець – народився у м. Касимові Рязанської губернії у 1822 р. в сім'ї дрібного торговця. З 1844 р. він навчався у Московському училищі живопису. Пізніше жив і працював у Москві. Крім картин на історичну тематику прославився жанровими роботами. Його картини є у фондах багатьох музеїв Росії, зокрема у Державній Третьяковській галереї у Москві, у Державному Російському музеї у Санкт-Петербурзі, в обласних художніх музеях та картинних галереях міст Вологди, Твері, Тамбова, Іркутська, Кірова, Рязані, Ростова-на-Дону, у республіканських художніх музеях міст Саранська, Барнаула та Чебоксар. В Україні, згідно офіційної інформації, відома одна картина пензля Грибкова під назвою «Водовоз», яка експонується у Сумському обласному художньому музеї ім. Н.Х. Онацького.

Наприкінці своєї творчості Грибков розписав кілька московських церков, а також писав ікони на замовлення. Вірогідно, ікона, яка знаходиться у Трьох-Анастасіївській церкві, була замовлена кимось із родини Терещенків. Офіційні джерела стверджують, що художник почав займатися іконописом тільки в

Ікона великомученика
Артемія Антіохійського
та преподобної Єфросинії Полоцької
з Трьох-Анастасіївської церкви м. Глухова

останні роки свого життя. Нам відомо, що помер Сергій Іванович у 1893 р. Рік, позначений на глухівській іконі (1877 р.), вказує на те, що С. Грибков вдавався до іконописної творчості ще під час активної діяльності його як художника жанрового напрямку. Дата написання ікони співпадає з датою смерті Артемія Яковича Терещенка, якому, власне, вона і була присвячена. Не виключено, що її було замовлено у пам'ять про померлого.

Наразі стан ікони бажає бути кращим. У деяких місцях фарба потріскалась, відбувається її відшарування. Святиня потребує негайної реставрації або хоча б консервації, щоб припинити процес руйнування левкасу та фарби.

**Людмила
АРТЕМОВА****Наукова співробітниця
Національного
заповідника «Глухів»**

Відбудова Глухова після пожежі 1784 року

У фондах Центрального державного історичного архіву України у Києві (ЦДІАК) є чимало документів, у яких зберігається інформація щодо різних періодів розвитку літописного Глухова. Шляхом реконструкції та інтерпретації подій минулого, за допомогою достовірних архівних матеріалів, можна врешті-решт отримати правильне уявлення про те чи інше явище або постать. Так, системний аналіз доступних першоджерел українськими науковцями істотно посприяв оптимальним студіюванням значення «Глухівського періоду» української історії, допоміг об'єктивно оцінити історико-культурну спадщину Глухова.

Цього разу на нашу увагу в архівному фонді № 5 ЦДІАКу привернув документ, який конкретизує події, що відбувались у гетьманській столиці кілька сотень років тому. Це повідомлення (рапорт) полковника і глухівського коменданта Євдокима Простоквашина до генерал-губернатора Малоросії, фельдмаршала П.О. Рум'янцева-Задунайського «О будущем в городе Глухове на погорелых местах гражданских домов строении». У цьому документі йдеться про пожежу 1784 року та відбудову міста після знищення його вогнем.

Природному стихійному лихові та руйнівному факторові – пожежі 1784 року у Глухові – передував наказ Катерини II від 1782 року, за яким загальноімперське адміністративно-територіальне урядування поширювалося на всю територію Гетьманщини. Отже, Глухів позбувся статусу адміністративного центру Лівобережної України і перетворився на рядове повітове містечко Новгород-Сіверського намісництва.

Незважаючи на втрату політичного статусу Глухова і намагання царського уряду перетворити його у провінційний населений пункт, колишня

гетьманська столиця продовжувала залишатися великим столичним містом. Знищити Глухів як культурний центр і наочний символ колишньої української автономії керманічам Російської імперії допомогла велика пожежа 1784 року. Вона спопелила майже половину його будівель.

Утрата архітектурних домінант міста супроводжувалася зломом історично сформованої мережі: згідно з проектом перепланування Глухова усе місто отримувало перехресно-рядове розпланування з квадратними кварталами. На відміну від реконструкції Глухова доби Гетьманщини, здійсненої під керівництвом архітектора Андрія Квасова, «за новим конфірмованим планом», який пройшов апробацію та перевірку на практиці в інших населених пунктах Російської імперії і був офіційно схвалений «Єя Імператорською Величністю», нові вулиці і площі у місті «прорізувалися» через уже зведені будинки та власні ділянки буквально «по живому». У такий спосіб, зберігаючи візуально-інформаційний каркас історичного міста, Глухів отримав нову прямокутну мережу вулиць, які інколи порушували сталу протягом

століть забудову садибного типу. «Всі вулиці та квартали були розмічені землемірами прокопаними лініями, при цьому велика частина селітебної землі відходила на вулиці та торгові площі». Такі адміністративні заходи та зміщення селітебної зони, призначеної для розміщення житла, зустріли цілком зрозумілий опір у глухівчан.

Вивчаючи вказаний архівний документ, робимо висновок, що реконструкція Глухова після пожежі 1784 року, яка була викликана новими життєвими потребами, просувалася з великими труднощами. Його мешканці просили дозволу «у середині міста на своїх придбаних землях чи землях, отриманих у спадок, відбудувати знищене пожежею житло до зими». Місця, де до пожежі були «торгові ряди у вигляді дерев'яних та кам'яних лавок із красним товаром, за новим планом віддавалися під особисту забудову», проте чиновники, «вважаючи ці ділянки землі своєю власністю, почали без дозволу будувати знову на них свої лавки». Найбідніші верстви населення до пожежі жили «уздовж самих великих доріг Глухова у маленьких будиночках». Частина цих помешкань (за новим планом) відійшла на нові дороги та площі, як наслідок – для

житлового будівництва біднякам відводили вільні місця на форштадтах. «У багатьох мешканців Глухова садибні забудови перетиналися, ділилися навпіл новими дорогами і на двох сторонах дороги залишалося по невеликій частині, так що ніяким чином побудувати житло на них уже було не можна». «Тулські та калузькі купці, які з тих міст уже виключені і стали глухівськими купцями, висловлювали прохання та просили дозволу будувати собі дерев'яні будинки у відведеному їм кварталі по дорозі від Путивльських до Білополовських воріт, бо до того вони ніколи своїй земель у Глухові не мали і жили завжди у найманих будинках».

Із рапорту глухівського коменданта Євдокима Простоквашина до генерал-губернатора Малоросії фельдмаршала П.О. Рум'янцева-Задунайського дізнаємося, що треба було, крім іншого, знайти місце

для будівництва нових м'ясних лавок у Глухові: «Чи не дозволено буде наказати їх побудувати на Білополовському форштадті, позаду торгових лазень унизу на вільному місці у тридцяти сажнях від городського валу?» Клопоту чиновникам завдавала й зруйнована монастирська огорожа жіночого Успенського монастиря: «По великій дорозі від Київських до Московських воріт справа у першому кварталі задня частина захопила кам'яну монастирську огорожу, яку нині зруйнувати чи ще залишити так? А будинки вулицею чи дозволити будувати дещо відступивши від огорожі?»

У пункті № 7 даного архівного документа читаємо: «Чи горожанам під будинки відводити землю усім у рівній кількості, і по скільки саме довжини і ширини сажень, чи відводити таку кількість землі, скільки вони мають у власності

згідно документів?» і таке інше, і таке інше...

Не можна було залишити поза увагою і актуальне питання «де взяти людей для будівництва нових доріг та площ, які проходили через різні будівлі, льохи, адже колодників у місті тільки 10 чоловік», а така відбудова міста – це фізично досить важкий процес, який вимагав багато часу та значних людських ресурсів.

У першій чверті XIX ст. місто поступово відбудувалося після пожежі 1784 року. Проте втрати будівель як культового, так і громадського призначення були настільки вагомими, а містобудівна політика імперської Росії щодо колишніх адміністративних центрів Гетьманщини з перетворення їх на рядові повітові міста найнижчого рангу настільки «успішною», що про архітектурне відродження Глухова можна буде говорити лише наприкінці XIX ст.

Як у Глухові насильно заміж видавали

Олександр МІРОШНИЧЕНКО
Науковий співробітник
Національного
заповідника «Глухів»

Ця кримінально-побутова історія настільки абсурдна, що виходить за межі сучасного світогляду українців. Людські відносини – це складна штука, і без штофу гарячого вина не розібратися.

У 1816 році до канцелярії Чернігівського губернатора надійшла скарга від імені дворянки Марфи Проклової. До речі, ця жінка походила зі знаменитого козацько-старшинського роду Чуйкевичів. Так от Марфа Проклова, онука бунчукового товариша Федора

Чуйкевича, слізно просить губернатора Олексія Петровича Бутевича, щоб той захистив її честь від наруги з боку глухівської родини Богданових. Марфа в усіх подробицях описує історію, що сталася з нею чотири роки назад. Щоб не спотворювати зміст документа, ми подаємо його мовою оригіналу.

«Другой год тому, как я Его Превосходительству Господину Малороссийскому Черниговскому Гражданскому Губернатору и Кавалеру Алексею Петровичу Бутовичу подала жалобу на жительствующего в городе Глухов Прапорщика Григория Герасимова сына Богданова и дочь его меньшую Анастасию Богдановну за носильное принуждение меня к венцу с крестьянином его Кондратом Михайловым сыном Кирсаном он же и Филимонов 70 лет, стариком

сверх моего чаяния и при моем объявлении, что я мужа моего имею Козака Воронежского Григория Степановасына Илька, поступившего в воинскую службу 1808 года марта от 4 числа. Происхождению о сем носильном случаи я по прошению моему объяснила и представила свидетелей двох Священников, Первого Глуховской Белополювской церкви Священнонаместника члена Духовного тамошнего Правления Павла Проценка, другого села Белокопытова, имени коего знать я не хочу, который по запитания их, что я мужа Солдата имею и я дворянка, венчать не захотели и к защите моей согласились и на указы 1723 и 1786 годов и просила строгости закона Богданову запретить, не иметь ко мне яко дворянке никакого дела и Крестьянкою своею не

Продовження на стор. 4

Продовження. Початок на стор. 3

называть и хотя я полагаю, что на жалобу мою последовало от Его Превосходительства повеления, но мне знать о тому ни откуда не дано.

А изшедшого декабря 16 дня в местечке Воронеж где родные мои: брат Емельян и сестра Феодосия и Ульяна Прокловы дети Чуйкевичевы живут и я при них находилась, не известного мне звания люди, взяли нагло со двора показанной сестры моей Феодосии Чуйкевичевны, держали меня в Воронеже в железах в хате козачей управы, потом вели в сильные морозы и ветры из Воронежа будто бы в Глухов, а когда знать мне дошло, что вели меня ...отдачи Богданову, на которого я подала жалобу, то не зная по чему такой насильственный поступок надо мною и за жалобой моею производят. Ибо в силу Прав. Книги Статут Раздела 11-го Артикула 13-го следствия по жалобе моей еще не сделано и Богданов и дочь его неспрашиваны; Богданов в том, как он смел поступить на злостный поступок и меня с первого дня, как я в первый раз от рода моего приведена была женщиною Глуховского Феодосия Шаповалкою в двор его Богданова, неспущая с двора и не объявляя полиции обо мне, что я дворянка и жена солдатская, начал неволить к венцу с крестьянином Кирсановым и притом говорить, что то ничего не значит, что я мужа имею и посылать за Священнонаместником Проценком, а призвавши уговаривать его, чтобы повенчал а когда он не согласился на просьбу Богданова, то как смел на другой того день, осердясь сильно и вспылчивости своей устрашать меня и грозить всякими строгостями, выговаривая, что вчера попила водку и наливку а теперь не хочешь идти до венца и притом приказывал изготовить две повозки и свезти из Глухова на село к венчанию, а когда изготовлены были две повозки, приказывать дочке своей а меня принуждать садиться на одной с дочкою, а вокруг садить своих людей дворовых, не смотря на то, что я облевалась слезами и говорила, не хочу ехать к венцу, а при наступившей ночи, принуждать ехать в село в которое я знать в печали не могла а как довели до села, тогда узнала, что то село

Белокопытов, состоящее от Глухова верст в шести или более; дочь же его Богданова также не спрошена в сем, что когда она Богдановна, приехавши в Белокопытов поздно и переночевавши в селе послала к тамошнему попу по утру людей своих, прося его чтобы повенчал, но тот поп тем посланным отказал, что чужого прихода людей венчать не будет, почему с квартиры съехала, и едучи из села хотя и сама заездила к тому попу и меня с собой водила и просила она Богдановна, чтобы повенчал, однако поп спрося у меня о муже, что я его имею и что дворянского рода и самой ей Богдановне отказал, что венчать не будет. За сим Богдановна осердясь на Белокопытовского священника и выехала из села Белокопытова а выехавши, с какого поводу осмелилась, не возвращаясь в Глухов, где я могла бы сыскать в такой наглости злостной законную защиту; везти до другого села, до которого везли чрез целый день и привезли к вечеру, о котором я узнала за приездом, что то село Российское прозываемое Поповка и остановясь на квартире в тамошнего ктитора по имени мне не известного, ночевала, а переночевавши на другой день, первые посылала людей своих к попу чтобы повенчать, но когда и тот поп посланным отказал, что заезжих венчать не будет, то Богданова своих с квартиры и везла назад, доехав до перекрестка всех на добровольной дороге и с одной повозке, всем

выйти остановится на дороге а для себя взять повозку, ехать до попа в двор его, а из двора попа, бывши у попа довольное время присылать повозку за мною и оставленными ею на дороге людьми, дабы ехали в двор к попу, а когда приехали в двор и застали попа, что уже поп был пьян и подкуплен Богдановной, да и на столе стоял пред ними штоф с вином горячим, то Богдановна последовавши злостному Богданова поступку, а с нею и поп повели в церковь; в церкви же обрядов никаких о возглашении не было и поп увидев меня обливающуюся слезами, ответов от меня на вопросы неслыхал, но не уважая того, что я никак не отвечала, ниже того, что я со стороны моей никого к защите не имела, начал как пьяный человек венчание, коего я в скорби и печали и понять не могла, а как кончилось то уже куповил меня у Богдановны и сулил ей сто рублей денег, но Богдановна в том отказала попу и отъехала из села в Глухов со мною, не отпущая от себя нимало к тому ж следует еще и до Богдановой, что как он отважился по некоторым после того времени бить меня жестоко и бесчеловечно и так сильно розгами, что от побоев была присмерти, не выздоровев искала случая прибегнуть под защиту к Его Превосходительству с жалобой моею выше намянутою. А ныне из сим прошением также о причиненной мне вновь обиде и наглости прибегая ж яка сирота, дворянка, солдатская жена. Беззащитна и угне-

тенная над строгостью запрещение сих законов: Права Книги Статут Раздел 11-го, артикул 13-му и раздела 14-го, артикул 20-му и Книги Кормчей Закона Градского Грани 4 листу 524-м и Духовного Регламенту части 2-й на листе 11-м и прочих, в коих насильственной и похищенной винен законном не почитается и Богдановы без следствия и суда, да и поп дерзнувший венчать не своего прихода но заезжих и чужих людей и самому ему было неизвестно, подвергли себя поступлению с ними по всей строгости законов, потому Всеподданнейше прошу прощению.

И Давы Высочайшим Вашего Императорского Величества Указом повеленно было сие мое прошение приняв записать, а мне обиженной от Богдановых, самоволием и насильственным их поступком со мною в наругательство фамильного имени Чуйкевич, в коей прадед Александр и дед мой Федор Чуйкевич были бунчуковые товарищи и за службы в разных походах жалованы не только чинами но и деревнями, дать мне защиту и не подать в руки ругателям моим на дальшее поруганье и обиду, но оставить меня под признание моих сестер, а над Богдановыми яко самовольствующими и дерзкими людьми на противозаконное свое содействие поступившими».

Мабуть у кожного, хто прочитав цей текст, склалося враження, що Марфа Чуйкевич (Проклова – авт.) щось недомовляє. Не зрозуміло, які були стосунки у Чуйкевичів та

Богданових до інциденту. Також не зрозуміло, чому наша молодиця, «насилено» іздаючи кілька днів селами, не звернулася по допомогу до правоохоронців чи представників місцевої влади? Чому Марфа піла у Глухові горілку з Богдановими? Наша героїня неодноразово згадує свого законного чоловіка, якого забрали у солдати і від якого декілька років немає вістей. Ця ситуація більше схожа на чорний гумор, що став наслідком туги за чоловіком та надмірного вживання алкоголю.

Не будемо робити гучних заяв та обвинувачень, а краще послухаємо аргументи постраждалої: «Очевидные доказательства: 1-е. Двух духовных лиц священника Проценка и Белокопитова села священника, на коих посылаюсь, что они узнавши Богдановых противозаконных поступков венчать не захотели. 2-е. Поданная их Богдановых 1811-года Ревизская сказка свидетельствует за подписом данова, что Кирсан старик 70 лет, за какового старика добровольно идти замуж да еще и крестьянина не только да и не когда не может согласиться а пачея, а мужа на службе военной солдата и не имея о муже моем известей о его жизни или смерти и в четыре года послали его службу военную определения из милиции, да и крестьянин как сознавался не был согласен жениться и сие обстоятельство есть точно насильственного Богданова со мною поступка доказательства. 3-е. Ежели б я добровольно хотела замуж идти за крестьянина, то в своем приходе

Воронежа с ведома брата и сестры моих родных фамильных Чуйкевичей учинила б, а развозить Богдановым по селам для носильного брака восхищения не должно было. 4-е. Вышеописанные священнонаместник Проценка и Белокопитова села священник под присягою показать могут, что Богданов, призвавши в свой дом Проценка убедительно при угощении просил, а дочь Богданова Анастасия тоже Белокопитовского священника просила чтобы повенчали; но с них первый самому Богданову, а другой дочери его, узнав точно о таком противозаконном поступке, за что должны быть судимы по всей строгости законов, венчать отказались, и сие доказательство довольно избличает Богдановых в насильственном принуждении меня к венцу; какова же последовала по первому и какова последовать может по сему прошению резолюция, дать мне копии с них: по слуху я знать не могу, что по делу происходило, или будет происходить. А о дворянстве моем предоставляю выписать с надлежащего места в роде фамилии Чуйкевичев».

Думаю, читач звернув увагу, як досконало на той час написана скарга. Та виявляється, що юридично виважений і аргументований текст не належить авторству нашої героїні, бо вона, згідно документа, була неграмотною. Він був написаний губернським секретарем Іваном Долинським та міщанином Іваном Подгорним. Чим закінчилася ця пікантна справа – нам не відомо.

Колядки Глухівського повіту

**Надія
МІРОШНИЧЕНКО**
Учена секретарка
Національного
заповідника «Глухів»

Перехід до нового року з давніх часів супроводжувався багатоманітною обрядовістю, яка змінювалася в залежності від умов життя. Виникали нові традиції,

замінюючи старі. Навряд чи хто зараз перед Різдвом проводить ритуали, щоб захистити свою домівку від нечистої сили, благословляє худобу, годуючи її різдвяними стравами, та кличе до вечері душі померлих родичів. Але період новорічно-різдвяних свят був і залишається для нас часом оновлення, відродження та сподівання на щасливе майбутнє.

Наші прабабуськи навчили нас, що закінчувати рік необхідно у достатку, мирі та злагоді, щоб ці

блага були і в наступному році. У Святий Вечір на столі має стояти 12 пісних страв, які родина може куштувати тільки з появою першої зірки на небі. Цим традиціям ми досі слідуємо, як і продовжуємо на різдвяні свята прославляти Ісуса Христа, бажати миру, здоров'я та добробуту в обрядових піснях – колядках та щедрівках. Але ці пісні вже зовсім не схожі на ті, що були 100 і більше років тому.

Продовження на стор. 6

Продовження. Початок на стор. 5

У своєму етнографічному нарисі «Черниговские малороссы: быт и песни населения Глуховского уезда» (1905 р.) історик та краєзнавець І.С. Абрамов зібрав локальні пісні сімейної та календарної обрядовості. Тож, завдяки цьому маємо можливість познайомитися з тогочасними колядками та щедрівками.

«Зимний сезон богаче празднествами и песнями, чем страданные летние дни. После предрождественского поста, так называемой «пилиповки», начинаются «веселья» и торжественные рождественские святки. Накануне Рождества девушки и подростки колядуют, под новый год – щедруют. Глубокой, седой стариной веет от этих колядок и щедривок. Многие из них возникли еще в дни удельно-вечерного периода и носят на себе несомненные следы той эпохи.

В сборнике Антоновича и Драгоманова «Исторические песни Малорусского народа» в отделе «Песни века дружинного и княжеского» помещена песня «Боярское сватанье», почти тождественная с приведенной ниже колядкой: «Ой рано, рано кури запіли», которую и до настоящего времени распевают у нас в Глуховском уезде.

(Колядки)

Ой рано, рано кури запіли
Святий вечоръ
Ще раніше того Иванко уставъ,
Лучкомъ позвонивъ,
братиковъ побудивъ:
– Вставайте, братці, коней сідлайте,
Коней сідлайте, хортивъ
скликайте.

Пойідемо навлові въ зелений дуброві,
Ой тамъ навйїдавъ куну въ дереві,
Куну въ дереві, дівку въ теремі.
Вамъ же, братці, всімъ по куніці.
А мені молодому дівка въ теремі.
Вечоръ добрий!..

Колядинъ, колядинъ,
Я в батька одинъ
(Святий вечоръ!)
Дайте ковбасу,
Батьку понесу.
Дайте кишечку,

К.О. Трутовський. Колядки в Малороссії

Иззимъ въ затишечку.
Мати казала,
Шобъ принісь сала.
Батько сварився,
Шобъ не барився!..
Святий вечоръ.

(Щедрівки)

Славенъ, славенъ молодець
Иванко

Щедрій вечоръ (2 раза)
Ой чимъ же вунъ прославився?
Щедрій вечоръ,
Трома городами, своими слугами
Слуги мои молодийі
Запрягайте коні воронійі
Пойідемо у Мирьгородъ
Возьмемъ собі помиряночку
Помиряночку королевночку
Отцю-матки на послужечку
Мині молодому на подружечку
Отцю-матки слуга буде
Мені молодому пара буде
Отцю-матки діло робити
Мині молодому въ гості ходити
Ой бувай здоровъ, славни козаче
Славни козаче, молодець Иванко
Не самъ съ собою, – съ отцемъ съ
матерью
Зъ милим Богомъ, зъ усімъ
родомъ
Вечоръ добрий!

Що въ Києві да на риночку,
Щедрій вечоръ!
Тамъ Варочка садъ садила,
Садъ садила, говорила:
– Рости, саду, више мене,
Више мене, краще себе,

Щобъ яблочки буйнесеньки,
А орішки дробнесеньки,
А ягодки краснесеньки.
Яблучками пудкидатися,
Орішками забовлятися,
Ягодками красуватися
Щедрій вечоръ!
Да бувай здорова красная пані,
Красная пані, дівка Варочка!..
Добрий вечоръ!

Сівъ Іисусъ да вечеряти,
Добрий вечор (2 раза)
Пришла къ ему Божая мати.
– Покинь синку вечеряти,
Возьми, синку, райски ключи,
Одомкни, синку, рай и пекло,
Повипускай синку грішнийі души
А одній души не випускай синку, –
Одна душа согрішила:
Отця-матерь полаяла,
Не полаяла, подумала.
Ой бувай здоровъ, пане господаре,
Не самъ съ собою, съ своею
жоною!
Вечоръ добрий!..».

Наприкінці автор дає невеличкий опис різдвяних гулянь. В уяві відразу постає святкова картина: «Самыя щедрівки и колядки проходят также весело и шумно, как в чудесном Гоголевском рассказе («Ночь перед Рождеством»). Шумная толпа девушек с веселым смехом подбегает к запущенному инеем, освещенному колеблющимся светом лампадки, окну... За окном стройно и отчетливо раздается «щедрівка».

**Яна
ЧЕРНЯКОВА**
Наукова співробітниця
Національного
заповідника «Глухів»

Звідки з'явилась вітальна листівка?

У сучасному світі обмін паперовими листівками на свята відійшов на другий план. Популярності набрали електронні привітання та поздоровлення, котрі можна надіслати через соціальні мережі та сервіси всього за декілька хвилин, не витрачаючи на це багато часу. А ще якихось 30 років тому були широко розповсюджені паперові листівки, якими люди вітали один одного. З наближенням новорічних свят пошта була завантажена листівками, у яких щирі побажання були написані власноруч і від душі.

Першу відому вітальну картку датують 1415 роком. Вона зберігається у Британському музеї в Лондоні. Ідея створення першої різдвяної листівки (1794 р.) належить англійцю-художнику Добсону. Вітаючи друга зі святом, він надіслав йому картинку із зображенням щасливої родини навколо ялинки. Адресатові це сподобалося, і вже наступного року Добсон виготовив декілька десятків подібних карток та розіслав їх знайомим. А ще через кілька років знайшовся підприємець, який налагодив серійний випуск і продаж таких різдвяних листівок.

На початку XIX ст. в Англії стали

Листівка 70-х років XX століття

користуватися попитом вітальні паперові картки, присвячені Великодню та Різдву. Не всі вони пересилалися поштою. Особливістю таких листівок було створення універсального текстового вітання; дописувалися власноруч лише імена одержувача та відправника. Якраз такий вид листівок в продажу ми з вами можемо зустріти зараз.

У 1849 році в Сполучених Штатах Америки першою виготовила вишукані мережані листівки ручної роботи Естер Гоуланд – молода мисткиня з Массачусетсу, тоді як індустрію вітальної листівки розпочав Луїс Пранг, німецький іммігрант, який запустив малий літографський бізнес поблизу Бостона у 1856 р.

Російська імперія ввела в обіг відкриті листи 1 січня 1872 р. Вони не були ілюстрованими. На одній стороні листівки писалась адреса і наклеювалась марка. Друга сторона призначалась для письмового повідомлення. Такі листівки були різнокольоровими. Найбільш ранні мали сірий колір. У травні 1872 р. з'являється три види поштових карток: універсальні (чорні), які можна було відправляти як по місту, так і в інші населені пункти, в залежності від ціни наклеєної марки; для відправки усередині міста (коричневі); іногородні (зелені).

В Україні цензурні репресії XIX – початку XX ст. не давали змоги розвиватися видавничій справі. Напівлегальне видання листівок ілюструє благодійна акція видавництва «Час», здійснена 1910 року. Відомі українські художники Ф. Красицький (власник видавництва) та І. Їжакевич підготували і випустили нечуванам на той час накладом 100 тисяч листівок. У часи Другої світової війни

Дореволюційна листівка

до свята Нового 1942-го року вийшли вітальні листівки з написами: «Новорічний привіт із фронту!», «Новорічний привіт героїчним захисникам Батьківщини!».

Масово новорічні листівки стали друкуватися у хрущовську «відлигу». У 70-ті роки XX ст. на них з'явилися зображення Діда Мороза і Снігуроньки. Порівняно зі всесоюзними листівками, на українських були більш розмаїті написи («З Новим роком!», «Вітаємо з Новим роком!», наприкінці 80-х – «З Різдвом Христовим!»).

Ялинки, Дід Мороз і Снігуронька, зайчики, зірки, хатки, золоті кулі та зворушливі поздоровлення...Усе це перейшло разом із нами в нове тисячоліття.

Поява листівки багато в чому була викликана суто практичними потребами. І сьогодні вона, не втративши своєї первісної функції, яку ми сприймаємо як атрибут свята і привітання, є одним з головних видів поштового зв'язку, хоча і мало поширеним через наявність більш швидкісних варіантів передачі інформації.

Після несподіваного закриття у 2015 році газети «Народна трибуна» частина її архіву потрапила до Національного заповідника «Глухів», що дало змогу не тільки зберегти великий публіцистичний пласт історії міста, починаючи з 1949 року, а й періодично звертатися до нього, стівідносячи і аналізуючи засоби подачі загальнодержавних і регіональних подій на шпальтах місцевої преси упродовж майже 70-ти років. Сучасним журналістам інколи слід почитися у своїх колег, які працювали у повоєнний час, розмаїттю тематики статей і заміток, не говорячи вже про їх бездоганну грамотність і якість фотографій. І хоча в них обов'язково був присутній ідеологічний підтекст, все одно простежується бажання редактора зробити газету цікавою для своїх читачів.

Логічно, що частина матеріалу новорічних випусків «Народної трибуни» була тематично присвячена цьому святу у поезіях та літературних етюдах, мисливських бувальщинах і природних спостереженнях, кулінарних пропозиціях і торговельних можливостях. Окремим рядком у цьому списку стоять спогади дописувачів газети про зустріч Нового року у різні часи. Пропонуємо нашим читачам один з таких матеріалів, опублікований 50 років тому у № 1 від 1 січня 1970 р.

...Напередодні нового 1943 року у землянку взводу розвідників завітав командир батальйону. Любив капітан Резніков погостювати у своїх сміливців. А цього разу прийшов з незвичайним проханням.

– Треба, хлопці, дістати ялинку.

– Кому і навіщо? – здивувались розвідники. Ялиновий ліс до того ж

Ялинка

за кілометр звідси, біля передових окопів німців.

– Дівчата з польового госпіталю вирішили влаштувати новорічне свято для поранених. Запрошували і нас на чай. То хто ж піде за ялиною?

– Та, мабуть, я краще знаю ворожі позиції, – піднявся сержант Степаненко. – Тричі вже побував там.

Надвечір сержант, натягнувши на широкі плечі маскувального халата, вирушив до ворожих окопів, де й поблизу росли вічнозелені красуні лісу.

Дістався благополучно. Облюбовав ще здалеку красиву ялинку. Але як же був здивований, коли на ялинці побачив паперові прикраси, печиво, цукерки. Місце навколо було розчищене. Тут же стояв чималий ящик. Підняв кришку – пляшки коньяку, пачки печива, галет.

– Значить німці для себе облюбовали ялинку, – промайнуло в голові сержанта. – Скоріше б звідси. Він схопив з ящика кілька пляшок. Чергонував пилкою по стовбуру ялинки, за неї і чимдуж у своє розташування.

У цей час і почув з сипною п'яні голоси німців. Певно, ті були дуже здивовані, коли не знайшли на місці своєї ялинки, коньяку в ящику. І, мабуть, подумали сп'яну, що ялинку вкрали свої ж солдати, бо до сержанта долинула з окопів сварка. Це хвилине замешкання німців і врятувало солдата.

У новорічну ніч молоденька медсестра з польового госпіталю охоче танцювала зі своїм почесним гостем – сержантом-розвідником Петром Степаненком. Сержант

частував поранених та медсестер трофейним коньяком і печивом.

...Цю фронтову бувальщину розповів мені якось ветеран війни, колишній шофер, а нині пенсіонер Петро Миколайович Степаненко. Показав особливо пам'ятну для нього нагороду – медаль «За відвагу», яку власноруч одержав від командира полку за цей не зовсім звичайний на фронті подвиг. Зберігається у нього і подяка начальника польового госпіталю Воронежського фронту за новорічну ялинку.

В. Дятленко

Підготувала до друку
Світлана Жукова

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»

м.Шостка, вул. Свободи, 69

Підписано до друку 24.12.2019 р.

Тираж — 500 примірників. Замовлення № 4478.

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Людмила АРТЕМОВА

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО